

تاریخ شفاهی برگزار گردیده که نقش سازنده‌ای در رسیدن به دیدگاه واحد ایفا کرده است.

ششمین نشست تخصصی و کارگاه آموزشی تاریخ شفاهی - که موضوع مقاله پیش روست - در ساعت ۹ صبح نوزدهم آبان ۱۳۸۸، کار خود را در تالار صائب تبریزی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان، با تلاوت آیاتی از کلام‌الله مجید، آغاز کرد. پس از پخش سرود ملی، مجری نشست، محمدحسین ریاحی، به جایگاه رفت و به حاضران خوشامد گفت. سپس از دکتر اصغر منتظرالقائم^۲ دعوت کرد به جایگاه بیاید.

دکتر منتظرالقائم، ضمن سپاسگزاری از دکتر مرتضی دهقان‌نژاد، دکتر مرتضی نورائی و دکتر علی‌اکبر کجباف - که برای برگزاری نشست کوشش‌های فراوانی کرده بودند - به صحبت در زمینه انواع مصاحبه‌ها و مصاحبه‌شوندگان پرداخت و اظهار داشت که مصاحبه‌گر، باید بر انجام مصاحبه مسلط باشد تا بتواند حقایق را آشکار نماید.

سپس مجری نشست، از دکتر نورائی دعوت کرد تا به منظور معرفی کارگاه آموزشی، به جایگاه بیاید. پس از آن، دکتر نورائی^۳ به ایراد سخن پرداخت و با سپاس از حاضران و دست‌اندرکاران نشست، بیان داشت که در ششمین نشست، در چهار کارگاه به موضوعات مبانی آموزش و مرزها، فعالیت‌ها و عملکرد مراکز تاریخ شفاهی ایران، تاریخ شفاهی مناطق و مسائل نظری و تطبیقی، پرداخته خواهد شد.

در ساعت ۹:۳۰، کارگاه اول با موضوع «مبانی آموزش و مرزها» به ریاست دکتر مرتضی دهقان‌نژاد^۴ کار خود را آغاز کرد. در ابتدا، رئیس جلسه به بحث در مورد نحوه انتخاب شخصیت‌ها در تاریخ شفاهی پرداخت و بیان داشت که تاریخ شفاهی، باید همه اقشار جامعه را پوشش دهد. آن‌گاه از سخنران نخست دعوت شد به جایگاه بیاید.

گزارشی از ششمین نشست تخصصی و کارگاه آموزشی تاریخ شفاهی

(اصفهان، نوزدهم آبان ۱۳۸۸)^۱

پیمان‌ه صالحی فشمی^۱

مقدمه

امروزه، تاریخ شفاهی کارائی بسیاری در حوزه‌های متعدد علوم دارد و جای خود را به عنوان یکی از مهم‌ترین شیوه‌های پژوهشی، در میان مورخان باز کرده است. صرف‌نظر از حضور متمایز این‌گونه تاریخ‌نگاری، اطلاعات حاصل از مصاحبه‌های تاریخ شفاهی، سهم بایسته و مهمی در تاریخ‌نگاری معاصر ایفا کرده است.

در همین راستا، از سال ۱۳۸۳ تاکنون، نشست‌ها و گردهمائی‌های مختلفی جهت به چالش کشیدن مباحث

اولین سخنران این جلسه، جعفر گلشن^۵ با مقاله‌ای تحت عنوان «مدرسه حسینی، نماد برجسته حضور زبان و فرهنگ ایرانی در شهر کربلا» بود. وی در مقاله مذکور، ضمن ارائه تاریخچه‌ای از تأسیس مدرسه حسینی در کربلا، به فعالیت‌های آن اشاره کرد. البته اظهار کرد که مدرسه مذکور، در سال ۱۳۵۳ پس از اخراج ایرانیان از عراق، به فعالیت خود خاتمه داده است. ایشان، در واقع با معلمان و شاگردان آن مدرسه مصاحبه کرده بود و بیان داشت که کتاب آن نیز بزودی منتشر خواهد شد.

رحیم نیکبخت،^۶ سخنران بعدی این نشست بود. مقاله ایشان، «تازه‌ها و پاره‌ها: تجربیات و موضوعات تعلیم و تربیت» نام داشت. نامبرده، به بیان داده‌های گردآوری شده در طی سالیانی پرداخت که درباره تاریخ انقلاب اسلامی و تاریخ معاصر آذربایجان کار می‌کرده است. در واقع در لابه‌لای مصاحبه‌های تاریخ شفاهی در زمینه‌های مذکور، مسائل مربوط به تعلیم و تربیت را کشف کرده بودند.

سخنران سوم این جلسه، حسین روحانی‌صدر^۷ با مقاله‌ای تحت عنوان «وضعیت آموزش و بازتاب فعالیت‌های انجمن اسلامی دانشجویان مسلمان در پونای هند» بود. ایشان در مقاله مذکور، به نحوه تشکیل انجمن‌های اسلامی در شهر پونا از سال ۱۳۵۴ تا ۱۳۶۰ اشاره کرد و نحوه تشکیل و اجرای دوره‌های آموزشی پاره‌ای از این انجمن‌ها را، از زبان اعضای آن بیان داشت.

سخنران چهارم این جلسه، محمدمهدی خالقی، در تالار نشست حضور نداشت.

سپس دکتر دهقان‌نژاد، سؤالاتی از سخنرانان پرسیدند؛ از جمله این که از نیکبخت پرسید که آیا خودت را خالق شخصیت‌های مصاحبه‌شونده می‌دانی؟ وی نیز پاسخ داد که تا حدی این برداشت صحیح است؛ چون که خیلی از افراد تا قبل از این که مصاحبه آنان چاپ بشود، جزو شخصیت‌های معروف نبوده‌اند ولی بعد از آن معروف شده‌اند و ...

پس از استراحت و پذیرائی، دکتر نورائی به ایراد سخن پرداخت و درباره دستنامه انگلیسی زبان «history hand»

books» - که به مهمانان هدیه داده شد - توضیحاتی ارائه کرد. همچنین، اظهار داشت که لازم است مؤسسات متولی تاریخ شفاهی، سیاهه موضوعات موردنظر خود را جهت انجام پروژه‌های تاریخ شفاهی، به صورت مفصل منتشر نمایند تا دانشجویان علاقه‌مند، بتوانند در این حوزه فعالیت کنند.

در ساعت ۱۱:۱۰ کارگاه دوم، با موضوع «فعالیت‌ها و عملکرد مراکز تاریخ شفاهی ایران»، به ریاست علیرضا کمری^۸ کار خود را آغاز کرد.

سخنران اول کارگاه مذکور، محمدجواد مرادی‌نیا^۹ بود که گزارشی از فعالیت تاریخ شفاهی در مرکز حفظ و نشر آثار امام خمینی (ره) ارائه کرد. نامبرده، گفت: مرکز مذکور، حدود ۳۰۰۰ ساعت خاطره از ۱۰۰۰ شخصیت گردآوری کرده است؛ از جمله این که با خانواده، محافظان و تیم پزشکی امام و... مصاحبه کرده‌اند که خاطرات آن‌ها، تحت عنوان مجموعه کتاب‌های «یادها»، به چاپ رسیده است.

گزارش دوم را، علی ططری^{۱۰} ارائه کرد. وی، به نحوه شکل‌گیری واحد تاریخ شفاهی در مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی اشاره کرد و گفت: در حدود هشت ماه است که این بخش دایر شده و تاکنون با تعدادی از نمایندگان قبل و بعد از انقلاب، مصاحبه‌هایی انجام داده است. البته سعی شده با اشخاصی مصاحبه شود که مراکز دیگر، از آن‌ها مصاحبه نگرفته باشند.

سخنران سوم، سردار مشتاقیان بود که در تالار حضور نداشت.

سخنران چهارم جلسه مذکور، سلطان محمدی بود که چون در تالار نشست حضور نداشت، ابوالفضل حسن‌آبادی،^{۱۱} به جای وی، به ارائه گزارشی از فعالیت‌های واحد تاریخ شفاهی سازمان اسناد، کتابخانه‌ها و موزه‌های آستان قدس رضوی پرداخت. وی، گفت که این واحد، از سال ۱۳۷۶ فعالیت خود را آغاز کرد و تاکنون ۲۵۰۰ ساعت مصاحبه گرفته است که بیش‌تر به صورت پروژه‌ای بوده است.

تحت عنوان «اهمیت تاریخ شفاهی در حوزه آموزش مدارس اسلامی؛ مطالعه موردی: مدارس انجمن پیروان قرآن» بود. ایشان در مقاله مذکور، ضمن بررسی نحوه شکل‌گیری، گسترش، رکود و اداره مدارس، نگاهی نیز به تقابل نظرات مثبت و منفی در مورد این آموزشگاه‌ها داشت.

سخنران بعدی، شکوه‌سادات سمیعی،^{۱۵} با مقاله‌ای تحت عنوان «تاریخ شفاهی مدارس اسلامی بانوان مشهد» بود. ایشان در مقاله مذکور، با توجه به پروژه تاریخ شفاهی انجام شده، به چگونگی شکل‌گیری و گسترش این مدارس پرداخت و به فعالیت‌های آن‌ها از قبیل: انتشار جراید و نشریات، امور خیریه و... اشاره کرد. آن‌گاه دکتر کجیاف پرسید: آیا این مدارس، نوعی بازخورد در مقابل مدارس غرب بوده یا رویکرد جدیدی است؟ سمیعی، پاسخ داد: رویکردی جدید است.

آخرین سخنران کارگاه سوم، رضا مختاری اصفهانی،^{۱۶} با مقاله‌ای تحت عنوان «نقش تشکل‌های معلمان اصفهان در انقلاب اسلامی، براساس روایت سیدرضا میرمحمدصادقی» بود. ایشان در مقاله مذکور، به خاطرات مهندس میرمحمدصادقی از سال ۱۳۳۸ تا پیروزی انقلاب اسلامی اشاره کرد و گفت: معلمان اصفهان، از جمله گروه‌های ذی‌نفوذ و مؤثر در تحولات سیاسی و اجتماعی کشور در جهت وقوع انقلاب اسلامی بودند که خاطرات میرمحمدصادقی، جزئیات این اقدامات را آشکار می‌کند. سپس دکتر نورائی، به صحبت‌های مختاری ایراد وارد کرد و گفت: در آن سال‌ها که میرمحمدصادقی درباره آن‌ها صحبت کرده، معلمان فعالیت سیاسی چندانی نمی‌کردند

سپس مرتضی رسولی‌پور،^{۱۲} به صحبت در مورد فعالیت‌های واحد تاریخ شفاهی مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر پرداخت و بیان کرد که تاریخ شفاهی در مؤسسه مذکور، قائم به یک فرد بوده و از سال ۱۳۷۱ تاکنون، با ۳۷۰ شخصیت و رجال سیاسی، علمی و فرهنگی قبل از انقلاب، حدود ۱۸۰۰ ساعت مصاحبه انجام داده است که تعدادی از آن‌ها نیز چاپ و منتشر شده است. همچنین، پیشنهاد کرد کسانی که تمایل به تدوین مصاحبه دارند، می‌توانند از مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر، مصاحبه‌های پیاده شده را دریافت و درباره آن‌ها کار کنند.

پس از آن کمری، رئیس جلسه دوم به ایراد سخن پرداخت و بیان داشت که با تأسیس انجمن تاریخ شفاهی ایران، بسیاری از مشکلات موجود حل خواهد شد. البته به ذکر موضوعات مفیدی هم - که تاکنون در زمینه تاریخ شفاهی درباره آن‌ها کار نشده - پرداخت و به طور مثال از موضوعاتی نظیر: تاریخ شفاهی نهضت سوادآموزی، تاریخ شفاهی دانشگاه آزاد اسلامی و... نام برد.

در ساعت ۱۴:۱۰ پس از نماز و استراحت، کارگاه سوم با موضوع «تاریخ شفاهی مناطق»، به ریاست دکتر علی‌اکبر کجیاف^{۱۳} آغاز شد.

دکتر کجیاف، در ابتدا به صحبت در مورد مؤسسات فعال در زمینه تاریخ شفاهی پرداخت و ابراز کرد که درباره تاریخ شفاهی مناطق، فقط از مشهد و اصفهان برای دبیرخانه نشست مقاله رسیده بود.

اولین سخنران این بخش، محمد نظرزاده،^{۱۴} با مقاله‌ای

و دانش‌آموزان، بیش‌تر به فعالیت‌های سیاسی علاقه‌مند بودند. البته مختاری پاسخ داد که ایشان، صورتجلسات و اسنادی جهت اثبات صحبت‌هایش ارائه کرده است.

سپس دکتر کجباف اعلام کرد: چون سردار مشتاقیان (یکی از سخنرانان جلسه دوم) در این‌جا حضور نداشت، سردار موسوی^{۱۶} به ارائه گزارش فعالیت بخش تاریخ شفاهی بنیاد حفظ و نشر ارزش‌های دفاع مقدس در استان اصفهان می‌پردازد.

در ساعت ۱۵:۵۰ کارگاه چهارم و آخرین کارگاه از ششمین نشست تخصصی و کارگاه آموزشی تاریخ شفاهی با موضوع «مسائل نظری و تطبیقی»، به ریاست دکتر نورائی آغاز به کار کرد.

اولین سخنران این جلسه، ابوالفضل حسن‌آبادی با مقاله‌ای تحت عنوان «تاریخ شفاهی مدارس» بود. وی در مقاله مذکور، به ضرورت آموزش تاریخ شفاهی، به عنوان یک روش پژوهشی اشاره کرد و گفت: تاکنون در ایران جنبه آموزش تاریخ شفاهی، بخصوص در مدارس و دانشگاه‌ها مورد غفلت قرار گرفته و لازم است این درس، در کنار دیگر درس‌ها، آموزش داده شود. در واقع تأکید کرد که باید آموزش تاریخ شفاهی را در مدارس جدی گرفت.

پس از صحبت‌های حسن‌آبادی، دکتر منتظرالقائم گفت: در کشورهای اروپائی نظیر انگلستان، دانش‌آموزان در مدارس آنقدر به تاریخ شفاهی علاقه‌مند می‌شوند که تاریخ‌خاندان خود را براساس مصاحبه‌های تاریخ شفاهی می‌نویسند.

دومین سخنران این کارگاه، غلامرضا آذری‌خاکستر^{۱۸} با مقاله‌ای تحت عنوان «موانع آموزش از منظر روایت‌های تاریخ شفاهی» بود. مقاله مذکور، براساس مصاحبه با برخی از مدیران کارخانه‌ها و سازمان‌ها، به ذکر موانع و چالش‌های آموزش کارکنان اشاره داشت و در واقع بیان کرد که نگاه محققان تاریخ شفاهی به این مقوله، می‌تواند یکی از مهم‌ترین ابعاد ترقی صنعت را در بعد آموزش، ثبت و ضبط نماید.

آخرین سخنران ششمین نشست تاریخ شفاهی، رحیم روحبخش^{۱۹} با مقاله‌ای تحت عنوان «ضرورت تأسیس مرکز اسناد، موزه و تاریخ شفاهی آموزش و پرورش» بود. ایشان در مقاله مذکور، به طرح اولیه تأسیس مرکز اسناد و موزه تعلیم و تربیت دارالفنون اشاره کرد و گفت: تأسیس مرکزی برای جمع‌آوری و نگهداری اسناد و اشیای تاریخی آموزش و پرورش و ثبت خاطرات پیشکسوتان تاریخ معاصر ایران، مدت‌های مدید از دغدغه‌های پژوهشگران در وزارتخانه آموزش و پرورش بوده، تا بالآخره مقدمات این امر در دارالفنون فراهم گردید.

سپس دکتر نورائی، به جمع‌بندی کارگاه چهارم پرداخت و ابراز داشت: ابوالحسنی^{۲۰} در حال تدوین اولین پایان‌نامه در زمینه تاریخ شفاهی است. ضمناً اعلام کرد: هفتمین نشست تاریخ شفاهی، بهار سال ۱۳۸۹، به میزبانی مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، در تهران برگزار خواهد شد. لذا علاقه‌مندان، می‌توانند موضوعات پیشنهادی را جهت نشست هفتم، به پایگاه تاریخ شفاهی، به نشانی: www.oral-history.ir ارسال نمایند.

پس از آن، در ساعت ۱۸:۱۵ میزگرد تخصصی با حضور دکتر دهقان‌نژاد، کمری، کاظمی و رسولی‌پور، برگزار گردید.

دکتر دهقان‌نژاد، با ذکر سؤالاتی، میزگرد را آغاز کرد. ایشان، از کاظمی^{۲۱} پرسید که آیا شما در مصاحبه‌های تاریخ شفاهی، به ساختن تاریخ می‌پردازید؟ شیوه کارتان به چه صورتی است؟

کاظمی، پاسخ داد: بحث در این زمینه، جلسه دیگری را می‌طلبید تا بتوان مفصل در مورد آن بحث کرد؛ ولی در حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی، مصاحبه‌های تاریخ شفاهی در دو زمینه انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، صورت می‌پذیرد.

آن‌گاه دکتر دهقان‌نژاد، از رسولی‌پور پرسید: تاریخ شفاهی، چقدر به تولید کتاب‌های تاریخی و فرهنگی کمک کرده است؟

رسولی‌پور نیز، پاسخ داد: در سال‌های اخیر کمک

نواقص و ابهامات در پانویست توضیح داده خواهد شد. در انتهای میزگرد تخصصی، دکتر دهقان‌نژاد از حاضران، سخنرانان، استادان و علاقه‌مندان سپاسگزاری و قدردانی کرد.

ششمین نشست تخصصی و کارگاه آموزش تاریخ شفاهی، در ساعت ۱۸:۴۰ روز سه‌شنبه نوزدهم آبان ۱۳۸۸، به کار خود پایان داد.

نکات درخور توجه

ششمین نشست تاریخ شفاهی، به گونه‌ای برگزار گردید که می‌توان در مورد آن، نکات مثبت و منفی زیر را برشمرد:

نکات مثبت: زمان‌بندی دقیق برنامه‌ها و ارائه سخنرانی‌ها در ساعت مقرر، به چالش کشیدن مقوله آموزش در تاریخ شفاهی و...

نکات منفی: حضور نیافتن فعالان حوزه تاریخ شفاهی مقیم خارج از کشور، حاصل نشدن جمع‌بندی دقیق از موضوع نشست و...

امید است نشست‌ها و کارگاه‌های بعدی در زمینه تاریخ شفاهی، با کیفیت مطلوب‌تر و نتایج بهتر، برگزار گردد.

پی‌نوشت‌ها:

۱. ششمین نشست تخصصی تاریخ شفاهی، در تالار صائب تبریزی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان برگزار گردید.
۲. رئیس دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان.
۳. عضو هیئت علمی گروه تاریخ دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان و مجری ششمین کارگاه آموزشی تاریخ شفاهی.
۴. رئیس گروه تاریخ دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان.
۵. عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور.
۶. مدیر بخش تدوین اسناد و تاریخ شفاهی مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۷. پژوهشگر سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران.

زیادی کرده است. همچنین اظهار داشت که مورخ تاریخ شفاهی، باید بی‌طرف باشد و نباید مصاحبه را مثل بازجویی در نظر بگیرد و نیز، کیفیت در تاریخ شفاهی، از کمیت خیلی مهم‌تر است.

پس از آن دکتر دهقان‌نژاد، از کمری پرسید که آیا وظیفه تاریخ شفاهی باز کردن ناگفته‌هاست؟ آیا مصاحبه‌گر تاریخ شفاهی، به دنبال اعتراف گرفتن از مصاحبه‌شونده است؟

کمری پاسخ داد: نه، اعتراف گرفتن در مصاحبه‌های تاریخ شفاهی، معنا و مفهومی ندارد. مصاحبه‌گر با سؤالات خود، یادآوری می‌کند و مصاحبه‌شونده، به خاطر می‌آورد و پاسخ می‌دهد. ضمناً در تاریخ شفاهی، ما با تکرار روایت سر و کار داریم، نه با واقعیت! و می‌توانیم به حدود واقعیت برسیم و قطعیت در گزاره‌های تاریخی وجود ندارد و از طریق درنگ در روایت‌های متناقض، می‌توانیم به یک روایت اجمالی برسیم.

سپس دکتر منتظرالقائم، سؤالی مطرح کرد که اگر ترتیب تاریخی حوادث در ذهن مصاحبه‌شوندگان به هم بخورد، باید چه تدبیری اندیشید؟

رسولی‌پور پاسخ داد: با توجه به این‌که اولویت در مصاحبه‌های تاریخ شفاهی با افراد مسن‌تر است، خدشه‌دار شدن حافظه در آن‌ها زیاد پیش می‌آید. بنابراین، مصاحبه‌گر باید با یادآوری حوادث یا ارائه اسناد مکتوب یا یادداشت‌های دیگران، مصاحبه‌شونده را در به خاطر آوردن حوادث یاری کند. ضمناً بعد از چاپ مصاحبه، بخشی از

۸. مسئول بخش تاریخ شفاهی حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی.
۹. رئیس گروه بخش تاریخ شفاهی مرکز حفظ و نشر آثار امام خمینی(ره).
۱۰. رئیس بخش تاریخ شفاهی مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
۱۱. دانشجوی دکترای تاریخ محلی و سرپرست گروه اسناد سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.
۱۲. مسئول بخش تاریخ شفاهی مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران.
۱۳. مدیر تحصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان.
۱۴. کارشناس مسئول واحد تاریخ شفاهی آستان قدس رضوی.
۱۵. کارشناس مصاحبه واحد تاریخ شفاهی آستان قدس رضوی.
۱۶. پژوهشگر مرکز اسناد ریاست جمهوری.
۱۷. ریاست بنیاد حفظ و نشر ارزش‌های دفاع مقدس استان اصفهان.
۱۸. کارشناس مصاحبه واحد تاریخ شفاهی آستان قدس رضوی.
۱۹. کارشناس اسناد دارالفنون و دبیر تاریخ.
۲۰. دانشجوی دکترای تاریخ دانشگاه اصفهان.
۲۱. پژوهشگر حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی.

